ISSN 2029-1701

Mokslinių straipsnių rinkinys
VISUOMENĖS SAUGUMAS IR VIEŠOJI TVARKA
PUBLIC SECURITY AND PUBLIC ORDER
2010 (4) Scientific articles

POLICIJOS SPECIALIŲJŲ PRIEMONIŲ PANAUDOJIMO SUBJEKTAI LIETUVOJE IR JŲ DISKRECIJA

Aurelija Morkūnienė, Algirdas Muliarčikas

Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Fizinio rengimo katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas – ACP
Telefonas (8-37) 303641,
Elektroninis paštas: aurelijamo@mruni.eu; a.muliarcikas@mruni.eu

Santrauka. Vykdomi masiniai viešosios tvarkos pažeidimai didina bendrą socialinę įtampą, sukelia nepasitikėjimą ir baimę dėl asmeninio saugumo. Straipsnyje analizuojamos šiuo metu galiojančių įstatymų, suteikiančių teisę subjektams naudoti specialiąsias priemones, fizinę prievartą, reglamentuojančios nuostatos. Lietuvoje naudoti fizinę (ir psichinę) prievartą – specialiąsias priemones, kovinių imtynių veiksmus, šaunamąjį ginklą, etc. – įstatymai suteikia teisę mažiausiai dešimčiai juridinių subjektų. Tačiau šių subjektų veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose specialiųjų priemonių panaudojimas yra skirtingas – vienur galimybės susiaurintos (pvz. Policijos veiklos įstatyme), kitur – išplėstos (išskirtinis Specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūnų diskrecijos bruožas – tarnybos pareigūnai turi teisę turėti, saugoti ir panaudoti ne tik tarnybinį šaunamąjį ginklą, bet ir sprogmenis bei sprogstamąsias medžiagas). Manytume, kad atsižvelgiant į specifinius bei būdingus tarnybai bruožus, būtų tikslinga suvienodinti draudimų panaudoti fizinę prievartą ir specialiąsias priemones bei šaunamąjį ginklą reglamentavimą, kuris leistų pareigūnui išvengti galimų problemų perėjimo iš vienos tarnybos į kitą laikotarpiu.

Pagrindinės sąvokos: prievartos rūšys, specialiosios priemonės, diskrecija, fizinė prievarta.

ĮVADAS

Pastaraisiais metais šalyje daugėja sankcionuotų ir nesankcionuotų mitingų, piketų, protesto akcijų. Susirūpinimą visuomenės saugumu kelia ir sporto sirgalių sukelti masiniai teisėtvarkos pažeidimai. Masiniuose renginiuose padaromi viešosios tvarkos pažeidimai aktyviai veikia daugelį žmonių, nedalyvaujančių juose. Vykdomi masiniai viešosios tvarkos pažeidimai didina bendrą socialinę įtampą, sukelia nepasitikėjimą ir baimę dėl asmens saugumo. Iš pareigūno reikalaujama kuo greičiau įvertinti situaciją, nustatyti jos pavojingumo laipsnį, numatyti galimas pasekmes. Suteikdamos savo teisėtvarkos apsaugos pareigūnams teisinius įgaliojimus panaudoti jėgą ir šaunamąjį ginklą, valstybės laikosi savo pareigos apsaugoti visų asmenų teisės į gyvybę, laisvę, neliečiamumą ir saugumą[1,2]. Šiuos teisinius įgaliojimus nustato šalies įstatymai, kurie turėtų aiškiai apibrėžti aplinkybes, kai galima panaudoti jėgą, taip pat priemones, kurių galima imtis konkrečioje situacijoje. Be to, esamos nuostatos ir praktinė veikla patvirtina, jog valstybė pripažįsta savo

[1] Lietuvos Respublikos Konstitucija (Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume).Valstybės žinios. 1992. Nr 33-1014; 2006. Nr.48 – 1701.
[2] Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais NR. 1, 4, 6 ir 7. Valstybės žinios. 2000 11 10 Nr. 96-3016.

atsakomybę, susijusią su naujų teisėtvarkos apsaugos pareigūnų priėmimu, atranka, mokymu ir rengimu[3].

Specialiosios priemonės priskiriamos fizinėms poveikio priemonėms tokioms kaip: bet kokio pobūdžio fizinės jėgos bei kovinių imtynių veiksmų naudojimas; policijos ginkluotėje esamų lazdų, antrankių bei surišimo priemonių, dujų, tarnybinių šunų, transporto priemonių priverstinio stabdymo bei kitų įstatymais leidžiamų ir Vidaus reikalų ministro įsakymu patvirtintų, policijos aktyvios ir pasyvios gynybos priemonių panaudojimas[4].

Straipsnio tikslas – įvardinti subjektus galinčius naudoti specialiąsias priemones, palyginti ir aptarti šio aspekto diskrecijos ypatumus.

Tyrimo objektas – juridinių subjektų fizinės prievartos panaudojimo diskrecijos aspektai, jų skirtumai bei panašumai, teorinės optimizavimo prielaidos.

Tyrimo metodai. Siekiant realizuoti tyrimo tikslą buvo naudojami literatūros, sisteminės analizės, apibendrinimo, palyginimo metodai.

Kad teisėtvarkos pajėgos tinkamai atliktų savo pareigas, t.y. užtikrintų įstatymų vykdymą ir teiktų pagalbą, joms turi būti suteikta tam tikra veiksmų diskrecija. Institucijos arba pareigūno diskrecija – tai teisė spręsti kokį nors klausimą, veikti savo nuožiūra. Šioji institucijos arba pareigūno diskrecija turėtų palengvinti ir užtikrinti efektyvų institucijai priskirtų funkcijų įgyvendinimą, o sykiu prisidėti prie žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimo. Tačiau gali atsitikti ir taip, kad suteiktosios diskrecinės galios tampa grėsmingos žmogui: veikdamas savo nuožiūra, pareigūnas ar institucija gali palikti nuošalėje valstybinėms institucijoms priskirtų bendrųjų tikslų vykdymą ir susikoncentravęs į specifinius konkrečios institucijos tikslus pažeisti piliečių teises. Viena iš tokių problemų – specialiųjų priemonių naudojimas. Lietuvoje naudoti fizinę (ir psichinę) prievartą – specialiąsias priemones, kovinių imtynių veiksmus, šaunamąjį ginklą, etc. – įstatymai suteikia teisę nemažam kiekiui juridinių subjektų. Šių subjektų veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose specialiųjų priemonių panaudojimo traktavimas turi savitus bruožus.

SPECIALIŲJŲ PRIEMONIŲ PANAUDOJIMO REGLAMENTAVIMO ASPEKTAI LIETUVOS JURIDINIAMS SUBJEKTAMS

Pateikiame šiuo metu galiojančių įstatymų, leidžiančių subjektams naudoti specialiąsias priemones, fizinės jėgos panaudojimą reglamentuojančios nuostatas. Policijos, kaip skaitlingiausios

[3] Letuvos Respublikos Vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatymas (2003 m. balandžio 29 d. Nr. IX-1538). Valstybės žinios. 2003. Nr 42 – 1927.
[4] Letuvos Respublikos Policijos veiklos įstatymas (2000 m. spalio 17 d. Nr. VIII-2048). Valstybės žinios. 2000. Nr 90 – 2777.

teisėtvarkos institucijos, diskrecija panaudoti specialiąsias priemones yra imta pagrindu lyginant kitų subjektų diskreciją.

Policija - asmens, visuomenės saugumą bei viešąją tvarką užtikrinanti policijos įstaigų ir pareigūnų visuma[5].

Policijos veiklos įstatyme[5] apibrėžiama, kad policijos pareigūnas turi teisę panaudoti prievartą, kai būtiną sąlygą, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams, sulaikyti juos padariusius asmenis ir kitais atvejais, saugant bei ginant asmens, visuomenės, valstybės teisėtus interesus. Prievarta, galinti sukelti kūno sužalojimų ar mirtį, gali būti naudojama tik tiek, kiek to reikia tarnybinei pareigai įvykdyti, ir tik po to, kai visos įmanomos įtikinimo ar kitos priemonės nebuvo veiksmingos. Prievartos rūšį ir jos panaudojimo ribas pasirenka policijos pareigūnas, atsižvelgdamas į konkrečią situaciją, teisės pažeidimo pobūdį bei individualias pažeidėjo savybes. Policijos pareigūnui suteikiamos ne tik teisės panaudoti specialiąsias priemones ar kitokią fizinę prievartą, bet ir nustatomos tam tikros šį panaudojimą reglamentuojančios taisyklės, tokios kaip būtinumas įspėti: prieš naudodamas fizinę prievartą arba šaunamąjį ginklą, policijos pareigūnas privalo įspėti apie tokį ketinimą, suteikdamas asmeniui galimybę įvykdyti teisėtus reikalavimus, išskyrus atvejus, kai delsimas kelia grėsmę pareigūno ar kito asmens gyvybei ar sveikatai arba toks įspėjimas yra neįmanomas. Tačiau naudodami prievartą, policijos pareigūnai privalo stengtis išvengti sunkių pasekmių. Svarbus momentas įgyvendinant policijos uždavinius, kurių pagrindinis – žmogaus teisių ir laisvių apsauga, yra suteikiama galimybė policijos pareigūnui, jei jis su savimi neturi specialiųjų priemonių ar šaunamojo ginklo, panaudoti bet kokias pagalbines priemones, būtinas kėsinimuisi atremti ar pavojaus šaltiniui likviduoti. Įstatymas numato, kad policijos pareigūnas, panaudojęs prievartą nepažeisdamas šio įstatymo reikalavimų ir padaręs žalą įstatymų saugomoms vertybėms, atsakomybėn netraukiamas. Policijos pareigūnams leidžiama panaudoti fizinę prievartą, specialiąsias priemones: ginant save, kitą asmenį nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio gyvybei ar sveikatai kėsinimosi; sulaikant teisės pažeidimą padariusį asmenį, kuris aktyviais veiksmais vengia sulaikymo; kai kėsinamasi į policijos kontroliuojamą ar saugomą objektą, transporto priemonę, šaunamąjį ginklą, sprogstamąsias medžiagas, specialiąsias ryšio, aktyvios ar pasyvios gynybos priemones ar kitą policijos turtą; masinių riaušių ar grupinių veiksmų, kuriais pažeidžiama viešoji tvarka, metu; esant tarnybiniam būtinumui, stabdant transporto priemonę. Draudžiama panaudoti kovinių imtynių veiksmus bei specialiąsias priemones prieš moteris, kai akivaizdu, kad jos nėščios, taip pat prieš asmenis, kai akivaizdu, kad jie invalidai ar nepilnamečiai (jei jų amžius žinomas pareigūnui arba išvaizda atitinka amžių), išskyrus atvejus, kai

[5] Letuvos Respublikos Policijos veiklos įstatymas (2000 m. spalio 17 d. Nr. VIII-2048). Valstybės žinios. 2000. Nr 90 – 2777

jie priešinasi pavojingu gyvybei ar sveikatai būdu arba jei užpuola tokių asmenų grupė ir šis užpuolimas kelia grėsmę gyvybei ar sveikatai.

Žmogaus teisių apsaugos aspektu labai svarbi įstatymo nuostata, kad policijos pareigūnai turi būti specialiai parengti ir periodiškai tikrinami, ar jie sugeba veikti situacijose, susijusiose su fizinės prievartos, šaunamojo ginklo ar sprogstamųjų medžiagų panaudojimu.

Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – Tarnyba) – Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijai atskaitinga valstybės teisėsaugos įstaiga, kurios paskirtis – vykdyti nusikaltimų, kitų teisės pažeidimų finansų sistemai ir su jais susijusių nusikaltimų, kitų teisės pažeidimų atskleidimą bei tyrimą[6]. Šios tarnybos pareigūnas turi teisę panaudoti prievartą, kai būtina užkirsti kelią teisės pažeidimams, sulaikyti juos padariusius asmenis ir kitais atvejais saugant bei ginant asmens, visuomenės, valstybės teisėtus interesus. O taip pat: gindamasis arba gindamas kitą asmenį nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio gyvybei ar sveikatai kėsinimosi; kai kėsinamasi į Tarnybos kontroliuojamą ar saugomą objektą, transporto priemonę, šaunamąjį ginklą, specialiąsias ryšio, aktyvios ar pasyvios gynybos priemones ar kitą Tarnybos turtą. Svarbus momentas dėl Tarnybos pareigūno diskrecijos – jis pasirenka prievartos rūšį ir jos panaudojimo ribas, atsižvelgdamas į konkrečią situaciją, teisės pažeidimo pobūdį bei individualias pažeidėjo savybes, tačiau pareigūnas privalo stengtis išvengti sunkių padarinių. Draudžiama naudoti specialiąsias priemones prieš analogiškus objektus, nurodytus Policijos veiklos įstatyme. Svarbu pažymėti, kad Tarnybos pareigūnai turi būti specialiai parengti ir ne rečiau kaip kasmet tikrinami, ar jie sugeba veikti situacijose, susijusiose su fizinės prievartos, šaunamojo ginklo panaudojimu.

Karo policija – Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemoje veikianti karinės teisėsaugos institucija, Lietuvos kariuomenės dalis, įstatymų nustatyta tvarka vykdanti nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų krašto apsaugos sistemoje prevenciją, juos atskleidžianti ir tirianti, taip pat kartu su kitų karinių vienetų vadais palaikanti drausmę bei tvarką karinėse teritorijose ir kariuomenėje bei prižiūrinti karinio transporto eismo saugumą[7]. Karo policija specialiąsias priemones (ir šaunamuosius ginklus) naudoja siekdama nutraukti pavojingą veiką arba sulaikyti tokią veiką padariusį asmenį. Tai yra daroma tik įstatymo numatytam tikslui pasiekti. Specialiosios priemonės (ir šaunamieji ginklai) naudojami atsižvelgiant į nusikaltimo ar kito teisės pažeidimo pobūdį, pažeidėjo asmenybę ir konkrečias aplinkybes. Naudodami specialiąsias priemones (ar šaunamąjį

[6] Lietuvos Respublikos finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos įstatymas (2002 m. kovo 28 d. Nr. IX-816). Valstybės žinios. 2002. Nr 33-1250.
[7] Lietuvos Respublikos karo policijos įstatymas (1998 m. spalio 22 d. Nr. VIII-911). Valstybės žinios. 1998. Nr 98-2713.

ginklą), karo policininkai taip pat privalo stengtis išvengti sunkių pasekmių. Karo policija gali panaudoti tokias specialiąsias priemones: gumines lazdas; antrankius ir surišimo priemones; asmens apsaugai skirtas dujas ir specialios paskirties dujas; kovinių imtynių veiksmus; tarnybinius šunis; transporto priemonių priverstinio sustabdymo priemones.

Policijos veiklos įstatyme 24 straipsnyje[8] nurodoma, kad panaudoti specialiąsias priemones, tarp jų ir antrankius, policijos pareigūnas gali sulaikydamas teisės pažeidimą padariusį asmenį, kuris aktyviais veiksmais vengia sulaikymo. Kaip nurodo karo policijos įstatymas[8], karo policijos pareigūnui yra numatyta galimybė, įvertinus situaciją, antrankius panaudoti ir tais atvejais, kai sulaikomasis nesipriešina, bet neatmetama galimybė, kad jis gali pasipriešinti karo policininkui. Policijos veiklos įstatymas nenumato teisės panaudoti antrankius kaip įtariamo asmens sulaikymo ir gabenimo saugumo užtikrinimo priemonės, kuomet sulaikomas asmuo jokių aktyvių veiksmų nedaro. Akivaizdu, kad tokiais atvejais antrankiai yra tinkama priemonė saugumui užtikrinti, tačiau, kad jie galėtų būti panaudoti įstatymas kategoriškai reikalauja, jog sulaikomas asmuo turi aktyviai vengti sulaikymo (24 str. 1 d. 2 p.). Antrankių panaudojimas, nesukėlęs žalos įtariamajam asmeniui, neturėtų būti traktuojamas kaip Policijos veiklos įstatymo pažeidimas, nes priešingu atveju, policijos pareigūnas netenka galimybės apginti savo asmens saugumą, kurį jam garantuoja LR Konstitucijos 19 straipsnis, kuriame teigiama, kad žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas. Šiuo atveju įstatymas atima tokią galimybę. Karo policijos įstatyme nurodomos sąlygos, kada gali būti panaudotos vienos ar kitos specialiosios priemonės. Nurodoma, kad specialios paskirties dujos gali būti panaudotos masinių riaušių ar grupinių veiksmų, kuriais pažeidžiama tvarka karinėje teritorijoje, bei sulaikant padariusį pavojingą veiką asmenį bei priverčiant jį apleisti patalpas, transporto priemonę. Draudžiama naudoti specialiąsias priemones prieš nepilnamečius, nėščias moteris ir asmenis, turinčius su savimi mažamečių vaikų (tai nėra draudžiama policijos pareigūnui), invalidus su aiškiais invalidumo požymiais, išskyrus atvejus, kai minėti asmenys užpuola patys.

Muitinė – muitinės įstaigų, atsakingų už muitų teisės aktų įgyvendinimą, visuma[9]. Muitinės pareigūnas, vykdydamas tarnybines pareigas, turi teisę naudoti prievartą, kai ji būtina užkirsti kelią pažeidimams, sulaikyti pažeidimus padariusius asmenis ir kitais atvejais saugant bei ginant asmens, visuomenės ir valstybės teisėtus interesus. Prievartos rūšį ir jos naudojimo ribas pasirenka pareigūnas, atsižvelgdamas į konkrečią situaciją, pažeidimo pobūdį bei individualias pažeidėjo savybes. Muitinės įstaigose naudojamos specialiosios priemonės - ginkluotei priklausančios lazdos, antrankiai ir rišimo priemonės, dujos, transporto priemonių priverstinio sustabdymo priemonės,

[8] Lietuvos Respublikos Policijos veiklos įstatymas (2000 m. spalio 17 d. Nr. VIII-2048). Valstybės žinios. 2000. Nr 90 – 2777.
[9] Lietuvos Respublikos muitinės įstatymas (2004 m. balandžio 27 d. Nr. IX-2183). Valstybės žinios. 2004. Nr 73-2517

tarnybiniai šunys - naudojamos aktyviai ir pasyviai gynybai. Muitinės pareigūnai, turintys teisę naudoti specialiąsias priemones ir šaunamąjį ginklą, turi būti specialiai parengti. Turėti, nešioti ir naudoti tarnybinį šaunamąjį ginklą ir naudoti fizinę bei kitokią prievartą turi teisę muitinės pareigūnai, kurių pareigybių sąrašą tvirtina Muitinės departamento generalinis direktorius. Draudžiama naudoti kovinių imtynių veiksmus bei specialiąsias priemones analogiškai kaip ir policijos pareigūnams.

Saugos tarnyba – juridinis asmuo ar užsienio juridinio asmens filialas, nustatyta tvarka gavęs licenciją teikti asmens ir turto saugos paslaugas. Asmens ir turto sauga – saugos tarnybų ir saugos padalinių vykdoma ginkluota ar neginkluota asmens ir turto sauga, kuria siekiama apsaugoti fizinius ir juridinius asmenis, užsienio juridinių asmenų filialus nuo neteisėto kėsinimosi į jiems priklausantį turtą, asmens gyvybę ir sveikatą[10]. Saugos tarnybų veikloje specialiosios priemonės apibrėžiamos kaip aktyvios gynybos prievartos priemonės (antrankiai, guminės lazdos, savigynai skirti įtaisai, aerozoliniai įrenginiai ir įtaisai, elektrošoko įrenginiai, tarnybiniai šunys), kuriomis siekiama apginti saugomą subjektą ir objektą ar apsiginti apsaugos darbuotojui nuo neteisėto kėsinimosi, taip pat sulaikyti įtariamą teisės pažeidėją. Apsaugos darbuotojas, naudodamas fizinę prievartą, specialiąsias priemones ar šaunamąjį ginklą, privalo stengtis išvengti sveikatos sutrikdymo ir žmogaus mirties. Fizinės prievartos ir specialiųjų priemonių panaudojimo pagrindai nurodomi 16 straipsnyje[10]. Galima pažymėti, kad tarnybinius šunis galima naudoti tik saugomų objektų ar juose esančių asmenų apsaugai, todėl saugos tarnybų saugomų renginių, masinių susibūrimų metu apsaugos darbuotojai šunų negali turėti. Apsaugos darbuotojams draudžiama specialiąsias priemones analogiškai kaip ir policijos pareigūnams. Pažymėtina, kad apsaugos darbuotojas gali naudoti antrankius sulaikydamas ar pristatydamas į policiją asmenį, įtariamą nusikalstamos veikos padarymu, jeigu šis asmuo priešinasi sulaikymui arba jeigu yra pagrindas manyti, kad jis gali pasipriešinti ar pakenkti sau.

Specialiųjų tyrimų tarnyba (toliau – Tarnyba) – Respublikos Prezidentui ir Seimui atskaitinga, statutiniais pagrindais veikianti valstybės teisėsaugos įstaiga, kuri atskleidžia ir tiria korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas, rengia ir įgyvendina korupcijos prevencijos priemones[11]. Specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūnams teisę panaudoti prievartą suteikia Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymas bei Specialiųjų tyrimų tarnybos statutas[12], o taip pat Ginklų ir

[10] Lietuvos Respublikos asmens ir turto saugos įstatymas (2004 m. liepos 8 d. Nr. IX-2327). Valstybės žinios. 2004. Nr 116-4317.
[11] Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymas (2000 m. gegužės 2 d. Nr. VIII-1649). Valstybės žinios. 2000. Nr 41-1162.
[12] Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos statutas (2000 m. gegužės 23 d., Nr. VIII – 1697). Valstybės žinios. 2000. Nr 47-1342.

šaudmenų kontrolės įstatymas[13]. Išskirtinis tarnybos pareigūnų diskrecijos bruožas – tarnybos pareigūnai turi teisę turėti, saugoti ir panaudoti ne tik tarnybinį šaunamąjį ginklą, bet ir sprogmenis bei sprogstamąsias medžiagas. Tarnybos statuto 17 straipsnyje nurodoma prievartos rūšys ir panaudojimo sąlygos. Prievarta, galinti sukelti kūno sužalojimus ar mirtį, gali būti naudojama tik tiek, kiek to reikia tarnybinei pareigai įvykdyti, ir tik po to, kai visos įmanomos įtikinimo ar kitos priemonės nebuvo veiksmingos. Prievartos rūšies ir jos panaudojimo ribos paliktos Tarnybos pareigūno diskrecijai, tačiu naudodami prievartą, Specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūnai privalo stengtis išvengti sunkių pasekmių. Apibrėžiama, kad Tarnybos pareigūnai turi būti specialiai parengti ir periodiškai tikrinami, ar gali veikti situacijose, kuriose naudojama fizinė prievarta, specialiosios priemonės ir šaunamasis ginklas. Fizinės prievartos panaudojimas reglamentuojamas 18 straipsnyje. Kaip ir Policijos veiklos įstatyme, fizinė prievarta, specialiosios priemonės gali būti naudojama tik aktyviais veiksmais vengiančio sulaikymo atžvilgiu.

Vadovybės apsaugos departamentas yra įstatymų nustatyta tvarka įsteigta biudžetinė įstaiga, užtikrinanti saugomų asmenų apsaugą ir įgyvendinanti kitus įstatymų jai pavestus uždavinius[14]. Vadovybės apsaugos departamento pareigūnai kaip specialiąsias priemones gali panaudoti gumines lazdas, antrankius bei surišimo priemones, dujas, tarnybinius šunis, transporto priverstinio sustabdymo ir kitų teisės aktų patvirtintas aktyvios ir pasyvios gynybos nuo pasikėsinimo priemones, o kai būtina, pareigūnai kaip prievartos priemonę gali panaudoti transporto priemonę, taip pat įvairius pagalbinius įrankius. Naudodamas prievartą Vadovybės apsaugos departamento pareigūnas privalo stengtis išvengti sunkių padarinių žmonėms ir turtui. Fizinės prievartos naudojimo reglamentavimas pateikiamas 23 straipsnyje. Išskirtinis specialiųjų priemonių panaudojimo būdas yra toks, kad Vadovybės apsaugos departamento pareigūnas turi teisę transporto priemone stabdyti, blokuoti arba taranuoti kitą transporto priemonę, jeigu jos vairuotojas ar kitas toje transporto priemonėje esantis asmuo savo veiksmais kelia pavojų saugomo asmens gyvybei ar sveikatai. Taip pat pažymima, kad jei Vadovybės apsaugos departamento pareigūnas, vairuojantis transporto priemonę, blokuoja arba taranuoja kitą transporto priemonę ir dėl to kyla grėsmė asmenų gyvybei ar sveikatai, po tokių veiksmų jis turi imtis priemonių šių veiksmų padariniams pašalinti. Vadovybės apsaugos departamento pareigūnas, nesukeldamas grėsmės žmogaus gyvybei ir sveikatai, turi teisę panaudoti sprogstamąsias medžiagas sprogstamiesiems užtaisams sunaikinti, patekti į patalpą, kurioje daromos nusikalstamos veikos.

[13] Lietuvos Respublikos Ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymas (2002 m. sausio 15 d. Nr. IX-705). Valstybės žinios. 2002. Nr 13-467.
[14] Lietuvos Respublikos Vadovybės apsaugos įstatymas (2002 m. lapkričio 7 d. Nr. IX-1183). Valstybės žinios. 2002. Nr. 112-4982.

Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – Tarnyba) yra valstybės institucija, kurios paskirtis – įgyvendinti valstybės sienos apsaugą ir jos kirtimo kontrolę, o karo metu – ginkluotųjų pajėgų sudėtyje ginti valstybę[15]. Šaunamojo ginklo ir specialiųjų priemonių panaudojimo pagrindai pateikiami 23 straipsnyje. Išskirtinis šios tarnybos pareigūnų diskrecijos bruožas tas, kad įstatyme numatyta šaunamasis ginklas, specialiosios priemonės gali būti panaudotos be įspėjimo: kai pareigūnas arba kitas asmuo užpuolamas netikėtai arba panaudojant ginklą; kai užpuolama panaudojant kovinę techniką, laivą, orlaivį arba kitą transporto priemonę; kai pasipriešinama ginklu; išlaisvinant įkaitus; kitais policijos veiklą reglamentuojančių įstatymų nustatytais atvejais. Šios tarnybos veiklą reglamentuojančiame įstatyme išplečiamos draudimo naudoti šaunamuosius ginklus arba specialiąsias priemones ribos. Draudžiama naudoti šaunamuosius ginklus arba specialiąsias priemones: prieš laivus, orlaivius ir kitas transporto priemones, kuriose yra keleivių; prieš asmenis, pareigūnų akivaizdoje atsitiktinai perėjusius valstybės sieną dėl nelaimingo atsitikimo arba nenugalimos jėgos; patalpose, kuriose yra sprogstamųjų medžiagų, šaudmenų, lengvai užsidegančių medžiagų, galinčių sukelti pavojų žmonių gyvybei bei sveikatai ar visuomenės saugumui; prieš asmenis, pastatus, patalpas, transporto priemones, turinčius neliečiamumo teisę; žmonių susibūrimo vietose, jeigu nuo to gali nukentėti pašaliniai asmenys; prieš asmenį, turintį su savimi mažametį vaiką; ir tokiais pačiais atvejais, kurie yra nurodomi Policijos veiklos įstatyme. Šios tarnybos pareigūnų diskrecijai pateikiamas ir platesnis specialiųjų priemonių pasirinkimo spektras: lazdos, antrankiai, surišimo priemonės, dujos, priverstinio transporto priemonių stabdymo priemonės, kovos imtynių veiksmai, tarnybiniai šunys, šaunamasis ginklas su specialiosios paskirties nemirtinais šaudmenimis[16] bei kitos įstatymų leidžiamos ir vidaus reikalų ministro įsakymu patvirtintos aktyvios ir pasyvios gynybos priemonės.

Valstybės saugumo departamentas (toliau – Saugumo departamentas) yra Lietuvos Respublikos Seimui ir Respublikos Prezidentui atskaitinga valstybės institucija, kurios paskirtis – saugoti Lietuvos Respublikos suverenitetą ir jos konstitucinę santvarką[17].

Saugumo departamento pareigūnams suteikiama teisė turėti, saugoti ir panaudoti tarnybinį šaunamąjį ginklą bei specialiąsias priemones. Šaunamųjų ginklų ir specialiųjų priemonių panaudojimo pagrindus ir tvarką reglamentuoja Saugumo departamento statutas. Saugumo pareigūnas Statuto 40 ir 41 straipsnių nustatytais pagrindais ir sąlygomis gali panaudoti psichinę ar

[15] Lietuvos Respublikos valstybės sienos apsaugos tarnybos įstatymas (2000 m. spalio 10 d. Nr. VIII-1996). Valstybės žinios. 2000. Nr 92-2848.
[16] Valstybės sienos apsaugos tarnybos įstatymo 2, 3, 5, 6, 8, 9, 13, 15, 16, 19, 21, 23 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Įstatymo papildymo 1(1), 7(1), 7(2), 7(3), 16(1) straipsniais ir priedu įstatymas Nr. X-1017. Valstybės žinios. 2007. Nr 12-491.
[17] Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento įstatymas (1994 m. sausio 20 d. Nr. I-380). Valstybės žinios. 1994. Nr .11-163.

fizinę prievartą, šaunamąjį ginklą[18]. Statute nurodoma, atitinkamų padalinių saugumo pareigūnai turi būti specialiai parengti ir periodiškai tikrinami, ar gali veikti situacijose, kuriose naudojama fizinė prievarta, šaunamasis ginklas.

Policijos rėmėjas yra netarnaujantis policijoje ar Lietuvos kariuomenėje, įskaitant kario savanorio tarnybą, Lietuvos Respublikos pilietis, savanoriškai padedantis policijai šio bei kitų įstatymų ir teisės aktų nustatyta tvarka[19].

Policijos rėmėjų įstatymo 15 straipsnyje pateikiamas Specialiųjų priemonių išdavimo ir panaudojimo reglamentavimas, kur nurodoma, kad specialiųjų priemonių išdavimo policijos rėmėjams atvejus ir leidžiamų išduoti specialiųjų priemonių rūšis nustato Lietuvos Respublikos policijos generalinis komisaras. Taip pat nurodoma, kad specialiosios priemonės gali būti išduodamos tinkamai parengtiems policijos rėmėjams atlikti pavestas funkcijas tik kartu su policijos pareigūnais. Specialiųjų priemonių panaudojimo sąlygas reglamentuoja Policijos įstatymas. Darbas su policijos rėmėjais dar labiau praplečia policijos pareigūno diskrecija. Tai sąlygoja aukštesnius reikalavimus pareigūno profesiniam pasirengimui. Jis privalo ne tik pats nepriekaištingai atlikti savo pareigą, bet dar ir vadovauti bei tikslingai ir juridiškai teisėtai organizuoti šalia esančių policijos rėmėjų veiklą.

Apibendrinant galima konstatuoti, kad specialiųjų priemonių panaudojimo reglamentavimas įstatymuose remiasi pagrindiniais principais:

Prievarta gali būti naudojama, kai būtina užkirsti kelią teisės pažeidimams, sulaikyti juos padariusius asmenis ir kitais atvejais, saugant bei ginant asmens, visuomenės, valstybės teisėtus interesus.

Prievarta, galinti sukelti kūno sužalojimų ar mirtį, gali būti naudojama tik tiek, kiek to reikia tarnybinei pareigai įvykdyti, ir tik po to, kai visos įmanomos įtikinimo ar kitos priemonės nebuvo veiksmingos.

Prievartos rūšį ir jos panaudojimo ribas pasirenka pareigūnas, atsižvelgdamas į konkrečią situaciją, teisės pažeidimo pobūdį bei individualias pažeidėjo savybes.

Prieš naudodamas fizinę prievartą arba šaunamąjį ginklą, pareigūnas privalo įspėti (išskyrus kai kuriuos atvejus, nurodomus VSAT veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose) apie tokį ketinimą, suteikdamas asmeniui galimybę įvykdyti teisėtus reikalavimus, išskyrus atvejus, kai

[18] Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento statutas (2002 m. liepos 5 d., Nr. IX-1042). Valstybės žinios. 2002. Nr 73-3101.
[19] [19] Lietuvos Respublikos policijos rėmėjų įstatymas (1998 m. birželio 18 d. Nr. VIII-800). Valstybės žinios. 1998. Nr 60-1705.

delsimas kelia grėsmę pareigūno ar kito asmens gyvybei ar sveikatai arba toks įspėjimas yra neįmanomas.

Naudodami prievartą, pareigūnai privalo stengtis išvengti sunkių pasekmių.

Apie prievartos panaudojimą pareigūnas turi pranešti atitinkamoms instancijoms.

IŠVADOS

Lietuvoje naudoti fizinę (ir psichinę) prievartą – specialiąsias priemones, kovinių imtynių veiksmus, šaunamąjį ginklą, etc. – įstatymai suteikia teisę mažiausiai dešimčiai juridinių subjektų, tačiau šių subjektų veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose specialiųjų priemonių panaudojimas yra skirtingas – vienur galimybės susiaurintos, kitur – išplėstos.

Manytume, atsižvelgiant į specifinius bei būdingus tarnybai bruožus, būtų tikslinga suvienodinti draudimų panaudoti fizinę prievartą ir specialiąsias priemones bei šaunamąjį ginklą reglamentavimą, kas padėtų išvengti galimų problemų pareigūnui pereinant iš vienos tarnybos į kitą bei sumažintų priešpriešą tarp jėgos struktūrų ir civilių asmenų.

Įvairiai reglamentuojamas draudimas naudoti specialiąsias priemones tarp nagrinėtų subjektų. Valstybės sienos apsaugos tarnybos pareigūnams išplečiamos draudimo naudoti šaunamuosius ginklus arba specialiąsias priemones ribos, tačiau išplečiamas ir pačių galimų naudoti specialiųjų priemonių sąrašas. Diskusinis klausimas dėl draudimo šios tarnybos pareigūnams naudoti specialiąsias priemones prieš asmenį, turintį su savimi mažametį vaiką. Policijos veiklos įstatyme nėra šios draudžiančios nuostatos.

Žmogaus teisių apsaugos aspektu labai svarbi reglamentavimo nuostata, kad pareigūnai (turintys teisę naudoti fizinę prievartą) būtų specialiai parengti ir periodiškai tikrinami - ar jie sugeba veikti situacijose, susijusiose su fizinės prievartos, šaunamojo ginklo ar sprogstamųjų medžiagų panaudojimu. Manome, kad organizuojant kompleksinę pretendentų atranką į pareigūnus ypatingai svarbu atsižvelgti į specifinius būsimosios tarnybos bruožus, įvertinti ar pretendentai sugeba tinkamai elgtis, veikti situacijose, susijusiose su fizinės prievartos, šaunamojo ginklo panaudojimu.

Manome, kad tikslinga būtų koreguoti Policijos veiklos įstatymo 24 straipsnio nuostatą, kad panaudoti specialiąsias priemones, tarp jų ir antrankius, policijos pareigūnas gali sulaikydamas teisės pažeidimą padariusį asmenį, kuris aktyviais veiksmais vengia sulaikymo. Policijos veiklos įstatymas nenumato teisės panaudoti antrankius kaip įtariamo asmens sulaikymo ir gabenimo saugumo užtikrinimo priemonės, kuomet sulaikomas asmuo, pradiniame sulaikymo etape jokių aktyvių veiksmų neatlieka. Antrankių panaudojimas, sulaikymo metu nesukėlęs žalos įtariamajam asmeniui, būtų tinkama prevencinė priemonė saugumui užtikrinti.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume).Valstybės žinios. 1992. Nr. 33-1014; 2006. Nr.48 – 1701.
2. Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento įstatymas (1994 m. sausio 20 d. Nr. I-380). Valstybės žinios. 1994. Nr. .11-163.
3. Lietuvos Respublikos karo policijos įstatymas (1998 m. spalio 22 d. Nr. VIII-911). Valstybės žinios. 1998. Nr. 98-2713.
4. Lietuvos Respublikos policijos rėmėjų įstatymas (1998 m. birželio 18 d. Nr. VIII-800). Valstybės žinios. 1998. Nr. 60-1705.
5. Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymas (2000 m. gegužės 2 d. Nr. VIII-1649). Valstybės žinios. 2000. Nr. 41-1162.
6. Lietuvos Respublikos valstybės sienos apsaugos tarnybos įstatymas (2000 m. spalio 10 d. Nr. VIII-1996). Valstybės žinios. 2000. Nr. 92-2848.
7. Lietuvos Respublikos Policijos veiklos įstatymas (2000 m. spalio 17 d. Nr. VIII-2048). Valstybės žinios. 2000. Nr. 90 – 2777.
8. Lietuvos Respublikos Ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymas (2002 m. sausio 15 d. Nr. IX-705). Valstybės žinios. 2002. Nr. 13-467.
9. Lietuvos Respublikos finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos įstatymas (2002 m. kovo 28 d. Nr. IX-816). Valstybės žinios. 2002. Nr. 33-1250.
10. Lietuvos Respublikos Vadovybės apsaugos įstatymas (2002 m. lapkričio 7 d. Nr. IX-1183). Valstybės žinios. 2002. Nr. 112-4982.
11. Lietuvos Respublikos Vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatymas (2003 m. balandžio 29 d. Nr. IX-1538). Valstybės žinios. 2003. Nr. 42 – 1927
12. Lietuvos Respublikos muitinės įstatymas (2004 m. balandžio 27 d. Nr. IX-2183). Valstybės žinios. 2004. Nr. 73-2517.
13. Lietuvos Respublikos asmens ir turto saugos įstatymas (2004 m. liepos 8 d. Nr. IX-2327). Valstybės žinios. 2004. Nr. 116-4317.
14. Valstybės sienos apsaugos tarnybos įstatymo 2, 3, 5, 6, 8, 9, 13, 15, 16, 19, 21, 23 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Įstatymo papildymo 1(1), 7(1), 7(2), 7(3), 16(1) straipsniais ir priedu įstatymas Nr. X-1017. Valstybės žinios. 2007. Nr. 12-491.
15. Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos statutas (2000 m. gegužės 23 d., Nr. VIII – 1697). Valstybės žinios. 2000. Nr. 47-1342.
16. Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento statutas (2002 m. liepos 5 d., Nr. IX-1042). Valstybės žinios. 2002. Nr. 73-3101.
17. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais NR. 1, 4, 6 ir 7. Valstybės žinios. 2000 11 10 Nr. 96-3016.

ISSN 2029-1701

Mokslinių straipsnių rinkinys
VISUOMENĖS SAUGUMAS IR VIEŠOJI TVARKA
PUBLIC SECURITY AND PUBLIC ORDER
2010 (4) Scientific articles

THE SUBJECTS OF RESORT OF POLICE SPECIAL MEANS IN LITHUANIA AND ITS DISCRETION

Aurelija Morkūnienė*, Algirdas Muliarčikas**
Mykolas Romeris University

S u m m a r y

The carried massive peace violations increase general social pressure, cause distrust and fear for personal safety. The article treats of the regulated attitudes of current valid legislation which enables subjects to use special means, corporal violence The legislation empowers at least ten legal subjects to use corporal (and mental) violence in Lithuania such as special means, tactical wrestle actions, a gun, etc. However, the resort of special means in regulated papers for these subjects practice is different since here facilities are specialized (eg. in a piece of Police work legislation) and there they are expanded (the idiosyncrasy of discretion of Special investigation service officers is that these officers are enabled to possess, keep and use not only a gun but also explosives). Considering peculiar service features it is understood to be advisable to unify the regulation of prohibition to use corporal violence, special means and a gun which could enable an officer to avoid any possible problems during the period of the switch of one service to another one.

Keywords: types of violence, special means, discretion, physical violence.

Aurelija Morkūnienė * Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Fizinio rengimo katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: edukologiniai, socialiniai ir psichologiniai asmenybės bei specialisto ugdymo aspektai, fizinio ir kovinio rengimo optimizavimas, specialioji pedagogika ir neįgaliųjų integracija.
Aurelija Morkūnienė * Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of Physical Training, lecturer.
Research interests: Educational, social and psychological aspects of professional education and personal educational issues, physical training and tactical optimization of professional education, special education and integration of the disabled.
Algirdas Muliarčikas** Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Fizinio rengimo katedros docentas. Mokslinių tyrimų kryptys: žmonių fizinio lavinimas ir sveikatinimas, fizinės prievartos veiksmų ir jų panaudojimo aplinkybės, fizinio parengtumo ir asmens saugumo koreliacija.
Algirdas Muliarčikas** Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of Physical Training, Assoc.prof.
Research interests: Human physical education and healthiness, circumstances of physical violence actions and its resort, correlation of physical training and personal security.